

sik Osmanlı mimarisinde bir istisna arzeder. Sekizgen bir kaide üzerinde yükselen yapıyı her cephede kareye yakın dikdörtgen formlu, lokma demir parmaklıklı birer pencere ve bunları ayıran köşe sütuncukları biçimlendirir. Türbeyi üstte bir palmet frizi çevreler. Yapının mihrap cephesinin önünde küçük bir haziresi vardır. Mihrap önünde Hasan Paşa'nın medfun olduğu *Hadikatü'l-cevâmi'*de belirtilmektedir.

Batı cephesinde yer alan ve caminin düz bir zemin üzerinde yükselmesini sağlayan yedi adet dükkân yuvarlak kemerli, çapraz tonozludur. Bu dükkân dizisinin ortasında minarenin altına denk gelen kısımda sivri kemerli bir niş bulunur. Dükkânların güneyinde bugün içi örülerek kapatılmış bir kapı vardır. Önünde birkaç basamaklı merdiven sahanlığı bulunan kapının vaktiyle hazireye geçişi sağlayan bir kapı olduğu eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır.

Caminin güneybatı köşesindeki kavşakta yer alan çeşmelerden güney yönündeki çeşme kesme taştan, sivri kemerli, kitâbesiz ve bezemesizdir. Batı yönündeki çeşme ise mermerle kaplanmıştır. Üstte her iki çeşmeyi boydan boya kaplayan inşa kitâbesi yapının 994 (1586) yılında Mesih Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığını belirtir. Bu kitâbenin altında büyük kartuşlar içerisinde binanın 1233'te (1818) III. Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan tarafından tamir ettirildiğine dair kitâbe yer alır. Girlandlı başlıklara sahip pilastrların biçimlendirdiği ikiz çeşmenin kabartma tezyinatlı ayna taşları barok kıvrımlı birer kemerle taçlandırılmıştır. Çeşmenin solunda içi örülerek kapatılmış bir kemerin varlığı görülmekle birlikte bu birim kısmen toprağa gömülmüş ve sağdaki pilastr da sökülmüştür. Güneybatı duvarı boyunca en üstte dolanan bir sıra kaş ke-

merli friz tek çeşmenin bitimine kadar devam eder.

Gerek mekân kuruluşları gerekse süsleme düzeni açısından dikkati çeken Mesih Mehmed Paşa Camii, yan galerilerin kullanımı ve avlunun ortasına şadırvan yerine inşa edilen bânisinin sekizgen, açık türbesiyle yeni denemelerin ortaya konulduğu, kendine özgü çözümleri olan bir külliye'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 192-193; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, II, 34-37; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 76; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), s. 357-358; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 66-68; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 34; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 104; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 58; Tuncay Bozkurt, *Mesih Mehmed Paşa Camii ve Külliyesi* (lisans tezi, 1964), İÜ Ed. Fak., Sanat Tarihi; Selçuk Batur, "Osmanlı Camilerinde Sekizgen Ayak Sisteminin Gelişmesi Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, İstanbul 1968, s. 150; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 270-271, 336; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 306-307; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 222-228, 287; Şerare Yetkin, "Mimar Sinan'ın Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 490; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 162-163; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 596; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1994, s. 335-336; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihî Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 439-440; Edhem Ruhi Öner v.dğr., *Fatih: İlk İstanbul*, İstanbul, ts. (Fatih Belediyesi), s. 62, 63, 128, 155; Tarkan Okçuoğlu, "Mesih Mehmed Paşa Camii, Türbesi ve Çeşmesi", *DBİst.A*, V, 406-407.

TUĞBA ERZİNCAN

MESİHÎ

(مسیحی)

(ö. 918/1512'den sonra)

Divan şairi.

Kosova bölgesinde Priştine'de doğdu. Adı *Sehî Tezkiresi'*nde Mesîh, diğer tezkirelerde İsâ olarak geçer. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Rumeli'de geçirdi, daha sonra öğrenim görmek için İstanbul'a gitti. Mesîhî'nin İstanbul'da bulunduğu yıllar II. Bayezid'in saltanat dönemine (1481-1512) rastlar. İstanbul'da hat sanatındaki maharetiyle devrin sadrazamı Atik (Hadım) Ali Paşa'nın dikkatini çekerek

onun divan kâtipliği görevine getirilen Mesîhî'nin medrese öğrenimini tamamlayıp tamamlamadığı bilinmemektedir. İçkiye ve eğlenceye düşkünlüğü, derbeder yaşayışı yüzünden zamanla Ali Paşa'nın gözünden düşen şairin bir süre sipahilik yaptığına dair *Sehî Tezkiresi'*nde bir rivayet varsa da gerçekten bir askerî görev alıp almadığı hususunda kesin bilgi yoktur. Atik Ali Paşa'nın 917 (1511) yılında yapılan bir savaşta ölümünün ardından başka hâmi bulamayan Mesîhî, kendisine Bosna'da verilen küçük bir timarla yetinmek zorunda kaldı. Son yıllarını yoksulluk içinde geçirdiği belirtilen şairin genellikle 918'den (1512) sonra öldüğü kabul edilmekle beraber V. L. Ménage bu tarihin 924'ten (1518) sonra olabileceğini ileri sürmektedir (bk. *Osm.Ar.*, VII-VIII [1988], s. 11).

Daha çok aşıkane-rindane şiirler yazan Mesîhî'nin divanındaki manzumelerden Tâcizâde Câfer Çelebi'ye sunduğu bahariyye kasidesi, Atik Ali Paşa'nın şehâdeti üzerine yazdığı terkibibend tarzındaki mersiyesi ve murabba şeklindeki bahariyye ünlüdür. Murabba çeşitli dillere çevrilmiş olup bilinen en eski tercümesi Latince'ye yapılanıdır (Sir. W. Jones, *Poesieos Asiaticae Commentariorum Libri sex cum appendice*, London 1774, s. 363-377; diğer çeviriler için bk. bibl. Eren, XII [1977], s. 221-227). Samimi bir eda ile yazdığı şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanan Mesîhî'nin bu tutumunda, döneminde henüz Arapça ve Farsça'nın Türkçe üzerindeki tesirinin yoğunluk kazanmamış olmasının payı olduğu gibi şiirlerinde deyim ve atasözlerini kullanmasının da etkisi vardır. Divanında Farsça ve Farsça-Arapça-Türkçe mülemma' şiirleri de bulunan Mesîhî'nin gerek bu şiirlerinden gerekse *Gül-i Sad-berg'*inden Farsça ve Arapça'yı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Mesîhî, XV. yüzyılın önde gelen şairlerinden olmamakla birlikte Necâtî Bey sonrası ile Bâkî öncesi divan şiirinin gözde şairleri arasında yer alır. Kaynaklar, onun divan edebiyatının klasik biçim kazandığı dönemdeki şiirin gelişmesine katkısının olduğu görüşünde birleşir. Divan şiirinin gelişim çizgisi üzerindeki yerinden dolayı kendi çağında ve daha sonraki yüzyıllarda onun etkisinde kalmış şairlerin bulunduğu görülmektedir.

Eserleri. 1. *Divan*. Yirmi biri kaside, 294'ü gazel olmak üzere 350'ye yakın şiir ihtiva eden eserin Türkiye dışında ve Türkiye'deki kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (British Museum, Or., nr. 1152;

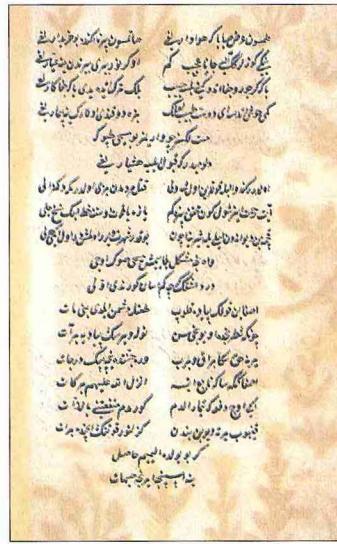
Mesih Paşa Külliyesi'nin avlu duvarı köşesindeki çeşme

Arundel, Or., nr. 18; John Rylands Library, Manchester, Turkish Manuscripts, nr. 62; İÜ Ktp., TY, nr. 899; Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 483). *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda (İstanbul 1947, I, 87) divanın başka nüshalarının varlığından da söz edilmektedir. Eserin tenkitli neşri Mine Mengi tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1995).

2. *Şehrengîz*. Mesîhî'nin en ünlü eseridir. Divanın birçok nüshasında ve çeşitli şiir mecmuaları içinde yer alan eser esas olarak Edirne'nin ve Edirneli güzellerin tanıtıldığı 178 beyitlik bir mesnevidir. Şöhretini edebî değerinden çok şehrengiz türünün edebiyatımızdaki en eski örneklerinden oluşuna borçludur. Ağâh Sırrı Levend, mesnevinin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında (nr. 1532) bulunan "Azîmet-kerden-i Sultan Selîm Han der Şehr-i Edirne" başlığından hareketle yazılış tarihini 1512 olarak kaydeder. Eserde Edirneli gençlerin birkaç beyit içerisinde kısa tanıtları yapılır. Ayrıca baş tarafında bir münâcât ile gece ve gündüz tasvirinin yer aldığı bir bölüm, sonunda da kısa bir hâtîme vardır.

3. *Gül-i Sad-berg*. Eski kaynaklardan yalnızca *Latîfî Tezkiresi*'nde hakkında bilgi verilen bu eser 100 adet mektuptan meydana gelmiş bir münşeat mecmuasıdır. Latîfî, *Gül-i Sad-berg*'in Şeyh Mahmûd b. Edhem'in *Gülşen-i İnşâ*'sına benzediğini kaydeder. Sanatkârane bir üslûpla kaleme alınan *Gül-i Sad-berg*'de Arapça ve Farsça kelime, ibare ve cümlelerin sıkça kullanılması dikkati çeker. Gerek bu özelliği gerekse mektupların çoğunda görülen kalıp şeklinde anlatım biçimlerinden kaynaklanan benzerlikler, *Gül-i Sad-berg*'deki mektupların en azından bir kısmının Arap ve Fars kaynakları örnek alınarak yazılmış olabileceği izlenimini vermektedir. Eserde yer alan metinler şefkatnâme, talepnâme, irsâl-nâme, şevknâme, tehniyetnâme, îlâm-nâme, şikâyetnâme, cevapnâme, şükürnâme, tâziyetnâme, iyâdetnâme ve dâvetnâme olmak üzere on iki çeşit mektup türünde yazılmıştır. Eserin bazı nüshalarında bu başlıkların tertibi farklılık göstermektedir. V. L. Ménage tarafından Paris nüshası üzerinde yapılan inceleme ile Çetin Derdiyok'un hazırladığı doktora tezinin karşılaştırılmasında bu durum daha açık şekilde görülmektedir. Gerek nüshaların değişik hacimlerde düzenlenmesi gerekse bunlarda birbirinden ayrı mektupların yer alması Mesîhî'nin eseri üzerinde çalışmalarını sürdürdüğünü or-

Divân-ı Mesîhî'nin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 483)

taya koymaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içinde (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 685, vr. 169^b-170^a) *İşret-nâme-i Mesîhî* (*Sâki-nâme-i Mesîhî*) başlığını taşıyan seksen yedi beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır. Ancak bu mesnevinin hangi Mesîhî'ye ait olduğu konusunda kesin bir kanaate varılamamıştır (Mengi, *Erdem*, VI/17 [1990], s. 419-436).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire*, s. 103; a.e. (Kut), s. 268; Âşik Çelebi, *Meşârî-ş-suarâ*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 268, vr. 166^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 309-311; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 757, vr. 192^a; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 898-902; Riyâzî, *Riyâzû-ş-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 134^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1505; Hammer, *GOD*, I, 297; Gibb, *HOP*, II, 226; Mine Mengi, *The Divan of the Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî* (doktora tezi, 1969), University of Edinburgh; a.m.f., *Mesîhî Divânı*, Ankara 1995; a.m.f., "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *TDe.*, VI (1974), s. 109-119; a.m.f., "The Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî and His Works", *Erdem*, II/5, Ankara 1986, s. 357-369; a.m.f., "İşretnâme-i Mesîhî Üzerine", a.e., VI/17 (1990), s. 419-436; "Mesîhî", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1985, II, 231; İrfan Morina, *Priştineli Mesîhî*, Priştine 1987; İ. Çetin Derdiyok, *XV. Yüzyıl Şairlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'i* (doktora tezi, 1994), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; V. L. Ménage, "An Ottoman Manuel of Provincial Correspondence", *WZKM*, LXVIII (1976), s. 31-45; a.m.f., "The Gül-i Sad-berg of Mesîhî", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 11-32; Fehim Bayraktareviç, "Mesîhî'nin Dünya Edebiyatında Yer Alan Bahariye'si" (trc. İsmail Eren), *TDED*, XXII (1977), s. 213-219; İsmail Eren, "Bahariye'nin Fransızca, Rusça ve Sırpça Çevirileri", a.e., XXII (1977), s. 221-227; Abdülkadir Karahan, "Mesîhî", *İA*, VIII, 124-126; Th. Menzel - [E. G. Ambros], "Mesîhî", *ELP* (İng.), VI, 1026-1027; Mustafa Kutlu, "Mesîhî, İsa", *TDEA*, VI, 276-277.

MİNE MENGEİ

MESİHÎ, Ebû Sehl

(أبو سهل المسيحي)

Ebû Sehl İsa b. Yahya el-Mesîhî el-Cürçânî (ö. 401/1010-11 [?])

Tabip ve filozof.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Cürçân'da doğduğu, aslen hristiyan olduğu ve Bağdat'ta yetiştiği bilinmektedir. Hârizm'de bulundu; ilim ve edebiyatın hâmisisi olarak tanınan Me'mûnîler'in sarayında İbn Sînâ, Bîrûnî, İbnü'l-Hammâr, Ebû Mansûr es-Seâlibî ve İbn İrâk gibi âlimlerle birlikte büyük itibar gördü. Bu dönemde kaleme aldığı kitaplardan bir kısmını himayelerine girdiği Me'mûnî yöneticilerine ithaf etmiştir. Gazneli Mahmud, Ebû'l-Abbâs Me'mûn b. Me'mûn'dan meclisindeki âlimleri kendi sarayına göndermesini istediği zaman diğer âlimler davete uyarken İbn Sînâ ile Mesîhî gitmemeye karar verdiler ve Hârizm'de kalmayı tehlikeli gördükleri için de Mâzenderan'a doğru yola çıktılar. Fakat çölde yakalandıkları kum fırtınasında Mesîhî öldü (Nidhâmî-i Arûdî, s. 119-121). Klasik kaynaklar tarih belirtmeden onun kırk yaşlarında öldüğünü zikretmektedir (İbnü'l-Kiftî, s. 266; İbn Ebû Usaybia, s. 436). Bağdatlı İsmâil Paşa ise vefat yılı olarak 401 (1010-11) tarihini vermektedir (*Hediyyetü'l-ârifin*, I, 806); ancak bu tarih diğer araştırmacıların verdiği bilgiler çerçevesinde muhtemelen görülmekteyse de (bk. Ghada Karmî, II/2, s. 273) kesin değildir.

Mesîhî felsefe, mantık, matematik, fizik ve tıp gibi ilimlerin (ulûmü'l-evâil) ta-